

Deel 4.

SAMENVATTING VOOR BELEIDMAKERS

Datum 10-02-2022

Deel 4

Samenvatting voor Beleidsmakers

in: Feenstra et. al. (2022) Klimaatverandering & Gender | Aanbevelingen, Beleidsanalyse, Lexicon Verkennende studie naar de effecten van klimaatverandering en -adaptatie op gendergelijkheid in Nederland en Europa

Vanuit het Ministerie van OCW door de Directie Emancipatie, is aan Atria Kennisinstituut voor emancipatie en vrouwengeschiedenis de opdracht verleend om de intersectie tussen gender en klimaat te onderzoeken en aanbevelingen te formuleren als input voor de 66ste vergadering van de VN Commission on the Status of Women (CSW)¹ die gehouden wordt van 14 tot 25 maart 2022.

Verdiepend onderzoek naar de effecten van klimaatverandering en -adaptatie is onontbeerlijk en het Ministerie van OCW signaleert een kennishiaat met betrekking op de nationale, Nederlandse context, en ontwikkelde landen in het algemeen. Kennis is nodig om de gevolgen van klimaatverandering en -adaptatie voor verschillende groepen inzichtelijk te maken, in dit geval vrouwen, vanuit een intersectioneel genderperspectief en een vergelijking te kunnen maken met de situatie in vergelijkbare EU-lidstaten, resulterende in een serie aanbevelingen voor de (door)ontwikkeling van het Nederlandse beleid omtrent Gender en Klimaat.

De adviezen en maatregelen uitgebracht in dit rapport zijn gebaseerd op nationale en internationale kennis, ontwikkelingen, adviezen en voorbeelden op het gebied van gender en (de effecten van) klimaatverandering, zoals opgenomen in door Nederland onderschreven resoluties en convenanten uitgebracht door de Verenigde Naties en het Europese Parlement.

In de adviezen en maatregelen dient onderscheid gemaakt te worden tussen:

- 1) De gevolgen van klimaat**verandering** op gendergelijkheid, en vice versa; de gevolgen van gendergelijkheid op het (tegengaan van) klimaatverandering. De toename van extreme weersomstandigheden is een voorbeeld van een gevolg van klimaat**verandering**.
- 2) De gevolgen van klimaat**beleid** op gendergelijkheid, en vice versa; de gevolgen van gendergelijkheid op het klimaat**beleid**. De ingezette energietransitie is een voorbeeld van een **beleidskeuze**, gemaakt om klimaatverandering tegen te gaan.

De aanbevelingen in deze rapportage zijn verdeeld in 7 focusgebieden:

- 1) Bestaande regelgeving en internationale conventies implementeren
- 2) Data, onderzoek en monitoring
- 3) Financiering en institutionele support
- 4) Verankering gendergelijkheid in beleidsontwikkeling
- 5) Kennisdeling/ kennislacunes/ informatieachterstand
- 6) Verantwoordelijkheid klimaatimpact individu
- 7) Representatie, participatie, inclusie en inspraak

---

¹ De Commission on the Status of Women (**CSW**) is het belangrijkste internationale intergouvernementele orgaan dat zich uitsluitend toelegt op de bevordering van gendergelijkheid en de empowerment van vrouwen. Een functionele commissie van de Economische en Sociale Raad (ECOSOC), opgericht bij ECOSOC-resolutie 11(II) van 21 juni 1946.

Aanbeveling 1: Bestaande regelgeving en internationale conventies implementeren

- Implementeer en zie binnen klimaatprogramma's en financiering toe op het effectief waarborgen van internationaal erkende standaarden en verdragen die Nederland heeft onderschreven.
- Zorg ervoor dat het Nederlandse landbouw-, mensenrechten-, handels-, en investeringsbeleid in lijn is met de klimaatdoelen van Parijs, en de internationale doelen en onze inzet op het bereiken van de gendergelijkheid

2021	Coalitieakkoord 2021-2025 (NL) Monitor Brede Welvaart & Sustainable Development Goals (NL)
2020	Klimaatwet (NL) Wet Ingroeiquotum en streefcijfers (NL) European Green Deal (EU) Emancipatiemonitor (NL)
2019	Klimaatakkoord (NL) EU Gender Action Plan III (EU) UNFCCC United Nations Framework Convention on Climate Change (VN) Urgenda Vonnis (NL)
2018	Vrouwen, gendergelijkheid en klimaatrechtvaardigheid (VN)
2017	Resolutie Mensenrechtenraad; Mensenrechten en klimaatverandering (VN)
2015	Akkoord van Parijs (VN) Sustainable Development Goals (VN) Doel 5: Bereik gendergelijkheid en empowerment voor alle vrouwen en meisjes Doel 13: Neem dringend actie om klimaatverandering en haar impact te bestrijden
2014	Lima Werkprogramma inzake Gendergelijkheid (VN)
2010	Groen Klimaatfonds Green Climate Fund (GCF) (VN)
2005	Committee on the Elimination of Discrimination against Women CEDAW (VN)
2001	Adaptatiefonds (VN)
1997	Convention on Biological Diversity Kyoto Protocol (VN)
1992	Convention on Biological Diversity UNBDC (UN)

Aanbeveling 2: Data, onderzoek en monitoring

Gender-disaggregated data verzamelen betekent dat de data die gegenereerd worden door onderzoek en gepubliceerd worden uitgesplitst worden naar sekse.

- 1) De EU moet, via Eurostat en het Europees Instituut voor gendergelijkheid, uitgesplitste gegevens verzamelen over een breed scala aan sociaaleconomische kenmerken, zoals geslacht, leeftijd, handicap, seksuele geaardheid en identiteit, genderidentiteit en huidskleur, en een intersectionele analyse toepassen (Heidegger et al., 2021).
- 2) Verzamel naar geslacht uitgesplitste gegevens over het gebruik van en de toegang tot middelen, de verdeling van voordelen en de deelname van vrouwen en mannen aan besluitvormingsprocessen (UNDP, 2008)

Gendersensitief onderzoek betekent onderzoek doen met oog voor de gender-implicaties van het onderzoeksgebied en gebruik maken en genereren van gender-disaggregated data.

De volgende vier onderzoeksgebieden worden aanbevolen om de impact van klimaatverandering en klimaatbeleid op gendergelijkheid en vice versa inzichtelijk te kunnen maken.

- a. Impact **gendergelijkheid** op klimaat**verandering**
  - b. Impact **gendergelijkheid** op klimaat**beleid**
  - c. Impact klimaat**beleid** op **gendergelijkheid**
  - d. Impact klimaat**verandering** op **gendergelijkheid**
- 3) Gebruik Europese onderzoekssubsidies om de onderlinge verbanden tussen gender en milieu binnen de EU beter te onderzoeken (Heidegger et al., 2021).
  - 4) Gender integreren in bestaande effectbeoordelingen van milieubeleid om onbedoelde effecten op gendergelijkheid te onderzoeken en genderbewust beleid te ontwikkelen. De gebruikte methode moet robuust en geharmoniseerd zijn en de raadpleging van verschillende genderdeskundigen omvatten. De effectbeoordelingen van milieubeleid moeten verplicht zijn en in geval van niet-naleving moet het voorstel worden herzien of ingetrokken (Heidegger et al., 2021).

Monitoring van gendergelijkheid in diverse sectoren en op diverse beleidsterreinen is van belang om bestaande ongelijkheid tussen mannen en vrouwen te meten, impact van beleidsinterventies om deze ongelijkheid te monitoren en effectiviteit te evalueren.

- 5) Informatie en monitoring is nodig om de voortgang richting de SDG's te kunnen meten (CBS, 2021; Perez, 2019; UNEP, 2019).
- 6) Voorkom dat Nederlands en internationaal klimaatbeleid en programma's juist negatieve effecten (mal-adaptatie en -mitigatie) hebben op de weerbaarheid van ecosystemen en bevolkingsgroepen, en bestaande machtsstructuren en uitsluitingsmechanismen versterken of in stand houden (Wildschut en Douma, 2021; Expertmeeting WO=MEN, ATRIA, 75inQ, 2021).

Aanbeveling 3: Financiering en institutionele support

Gebruik financiële instrumenten op nationaal niveau, zoals nationale klimaatfondsen en klimaatfinancieringsstrategieën om landen te helpen bij het beheren, coördineren, implementeren en verantwoorden van internationale en binnenlandse klimaatfinanciering. (Habtezion, 2013b).

- 1) Creëer een financieel ondersteuningssysteem
- 2) Ontwerp maatwerk investeringsinstrumenten zoals subsidies en belastingvoordelen
- 3) **Gender budgeting:** stimuleert op diverse beleidsterreinen een gealloceerd budget om maatregelen voor gendergelijkheid te implementeren
- 4) Neem genderperspectieven op in nationale en internationale financieringsmechanismen en strategieën voor klimaatkansen. Alle soorten, schalen en aspecten van klimaatfinanciering moeten genderbewustzijn (Frenova, 2020; Habtezion, 2013a).
- 5) Niet-gouvernementele en maatschappelijke organisaties, waaronder vrouwenorganisaties, moeten verzekerd zijn van directe toegang tot financieringsmechanismen (Habtezion, 2013b).
Zorg dat financiering beschikbaar en toegankelijk is voor lokale gemeenschappen en vrouwen, die werken aan ecosysteem behoud- en herstel en effectieve klimaatinitiatieven, en werk aan de bescherming en ondersteuning van vrouwelijke milieu- en mensenrechtenactivisten (Litjens, 2020; Wildschut en Douma, 2021).
- 6) Zorg voor overheidsfinanciering voor beleidsimplementatie om systeemverandering in gang te zetten, oorzaken te benoemen en aan te pakken (economische groei, emissies) (Habtezion, 2013; Karen, 2021).
- 7) De Europese Commissie moet gendermainstreaming systematisch toepassen in groene budgettering en belastingen door benchmarks en indicatoren voor gendergelijkheid te ontwikkelen als onderdeel van de scorekaart (Heidegger et al., 2021).
- 8) Toegang voor vrouwen en organisaties tot financiering waarborgen:
  - a. Gender-rechtvaardige financiering in de energiesector verstrekken, (Heidegger et al., 2021).
  - b. Sociale aspecten opnemen in de komende herziening van de energiebelastingrichtlijn en praktijken bevorderen zoals de herverdeling van inkomsten uit CO2-prijzen aan burgers met een lager inkomen, waarvan de overgrote meerderheid vrouwen is (Heidegger et al., 2021).
  - c. Gender-rechtvaardige financiering in de energiesector verstrekken, zoals het ondersteunen van vrouwen in al hun diversiteit met energie-ondernemersleningen (...) om energiearmoede te verminderen.
  - d. De lidstaten moeten ervoor zorgen dat de huren en andere huisvestingsgerelateerde kosten niet stijgen als gevolg van renovaties, met inbegrip van huurcontrolemechanismen (Heidegger et al., 2021).

Aanbeveling 4: Verankering gendergelijkheid in beleidsontwikkeling

- 1) Maak gender-gerelateerde doelstellingen in fondsen en projecten expliciet en zie toe op transparante en actieve monitoring hiervan via strikte criteria. Dit geldt voor overheidsprogramma's en voor door externe partijen, zoals FMO, geïmplementeerde instrumenten of fondsen (Wildschut en Douma, 2021).
- 2) Zorg dat structureel een intersectionele genderlens wordt toegepast in risicoanalyses, project- en beleidsontwikkeling (Wildschut en Douma, 2021).

Aanbeveling 5: Kennisdeling/ kennislacunes/ informatieachterstand

Doorbreek actief de kennis-silo's op het gebied van klimaatverandering, energietransitie en gendergelijkheid.

- 1) Geef actieve opvolging aan de concrete aanbevelingen van de wetenschappers verbonden aan het IPCC en IBPES (COP21, 2015; Díaz et al., 2019; Masson-Delmotte et al., 2021a; UN, 2021; Wildschut en Douma, 2021).
- 2) Zorg voor een rechtvaardige vertegenwoordiging van mannen en vrouwen op EU- en nationaal niveau.
- 3) Klimaat-ngo's moeten de dialoog met vrouwenrechten- en genderorganisaties, antiracistische en jongerenorganisaties, organisaties die gehandicapten en sociaal uitgesloten individuen en gemeenschappen vertegenwoordigen, verdiepen en uitvoeren van gender- en diversiteitsgevoelig intern beleid op het gebied van werving, promotie, beloning, opleidingsbeleid en inclusieve communicatie (Heidegger et al., 2021) (Expertmeeting WO=MEN, ATRIA, 75inQ, 2021).
- 4) Gendertransformatieve communicatie en educatie; Ontwikkel en financieel bewustmakingsinitiatieven op het gebied van gender en klimaat.

Aanbeveling 6: Verantwoordelijkheid klimaatimpact individu

- 1) Individu moet een appèl doen op de overheid om verantwoordelijkheid te erkennen en te nemen om emissies te verlagen. Dit kan door stemgedrag bij verkiezingen, klimaatstakingen en klimaatdemonstraties en andere uitingen in de publieke opinie (Expertmeeting WO=MEN, ATRIA, 75inQ, 2021).
- 2) Aanpassen van consumentengedrag heeft naast informatiecampagnes ook flankerend beleid nodig om aanbevelingen te kunnen implementeren:
  - o Rekening houden met **laaggeletterden** (20% volwassenen in Nederland is functioneel ongeletterd).
  - o **Energie/water-armoede** en **gender**: verschil tussen kunnen, willen en mogen. Bijv. mensen die huren zijn afhankelijk van huisbazen om energie-efficiëntie door te voeren. Meer vrouwen dan mannen zijn in Nederland afhankelijk van een huurwoning en zij zijn oververtegenwoordigd in sociale huurwoningen (Feenstra, 2021).
  - o Subsidies en belastingvoordelen moeten **transparant** en **eenvoudig** aan te vragen zijn.

Aanbeveling 7: *Representatie, participatie, inclusie en inspraak*

Participatie

Ondersteun wetgeving, beleid en strategieën die leiderschap en deelname van vrouwen en meisjes stimuleren in besluitvorming rondom klimaatactie en bescherming van biodiversiteit, van lokaal en nationaal tot internationaal niveau.

- 1) **Quota**-wetgeving binnen arena's waar beslissingen worden gemaakt over klimaat en biodiversiteit, door bijvoorbeeld steun aan het Women Delegates Fund² (Wildschut en Douma, 2021).
- 2) **Gelijkheidsbevorderende** maatregelen, beleid en praktijken voor een betere balans tussen werk en privé en nultolerantie voor giftige mannelijkheid, discriminatie en geweld in EU-instellingen en politieke partijen (Heidegger et al., 2021).
- 3) **Monitoren van arbeidsmobiliteit** (instroom, doorstroom, zijstroom en uitstroom) in de energiesector: meten is weten. Door beperkte data wordt de urgentie van het onbenut arbeidspotentieel in de energiesector niet gezien en is de call to action te beperkt waardoor interventies te traag op gang komen (Feenstra en Creusen, 2021).
- 4) **Functie-diversiteit**: diversiteit aan functies en rollen binnen de energiesector creëert kansen voor niet-technici en daarmee voor vrouwen die geen technische vooropleiding hebben gehad
- 5) Meer vrouwen aan de top en in hoge besluitvorming posities:
  - a. **Bindende doelstellingen** voor het aandeel vrouwen in al hun diversiteit in door mannen gedomineerde milieusectoren (zoals hernieuwbare energie, energie-efficiëntie en bouw) op alle niveaus (raden, directiecomités, management en wereldwijd personeel) en specifieke financiering voor maatregelen die het personeelsbestand diverser en meer gender gelijk maken (Heidegger et al., 2021).
  - b. Naast het aanstellen van **Gender Focal Points** (vast aanspreekpunt of persoon binnen organisaties die verantwoordelijk is voor gendermainstreaming) in ministeries zouden (lokale) gender experts betrokken moeten zijn op alle niveaus van beleidsontwikkeling en besluitvorming (Wildschut en Douma, 2021).
- 6) **Inclusie**: Uitdagen van heersende systemen van onderdrukking en herdefiniëren van sociale, economische en politieke normen om vrouwen en minderheden te behouden in door mannen en traditionele normen gedomineerde sectoren (Heidegger et al., 2021).
- 7) **Capaciteitsontwikkeling**: Stimuleer capaciteitsversterking van gendergelijkheids- en vrouwenrechtenorganisaties die werken aan klimaatadaptatie, -mitigatie en de bescherming van biodiversiteit:

---

² <https://wedo.org/what-we-do/our-programs/women-delegates-fund/> financiële ondersteuning voor vrouwen die deelnemen aan klimaatonderhandelingen

BIBLIOGRAFIE

- Alegado, J., 2020. Enabling an Equal World for Indigenous Women in the Time of Climate Crisis | Heinrich Böll Foundation | Southeast Asia Regional Office. Heinrich-Böll-Stift. URL <https://th.boell.org/en/2020/03/07/enabling-equal-world-indigenous-women-time-climate-crisis>
- Bari, M., 2020. Manipulating Mother Nature: The gendered antagonism of geoengineering | Heinrich Böll Stiftung. Heinrich-Böll-Stift. URL <https://www.boell.de/en/2020/01/30/manipulating-mothernature-gendered-antagonism-geoengineering>
- Bas-Defossez, F., 2021. What is the link between gender equality and agriculture sustainability? 6.
- Bäthge, S., 2010. Climate change and gender: economic empowerment of women through climate mitigation and adaptation? Governance and Democracy Division Governance Cluster Programme Promoting Gender Equality and Women's Rights, Eschborn.
- Bos, A., n.d. Waarom vallen economische zaken en klimaat onder één ministerie? [WWW Document]. KlimaatHelpdesk. URL <https://www.klimaathelpdesk.org/answers/waarom-vallen-economischezaken-en-klimaat-onder-1-ministerie/>
- Bughin, J., Hazan, E., 2018. Automation and the workforce of the future | McKinsey.
- Burgess, M., 2016. Personal carbon allowances: A revised model to alleviate distributional issues. *Ecol. Econ.* 130, 316–327.
- Burrows, K., Kinney, P.L., 2016. Exploring the Climate Change, Migration and Conflict Nexus. *Int. J. Environ. Res. Public Health* 13, 443. <https://doi.org/10.3390/ijerph13040443> BZK, 2020. Klimaatwet.
- CARE, 2021. Climate Adaptation Finance: Fact or Fiction? CARE Netherlands.
- Carlsson Kanyama, A., Nässén, J., Benders, R., 2021. Shifting expenditure on food, holidays, and furnishings could lower greenhouse gas emissions by almost 40%. *J. Ind. Ecol.* n/a. <https://doi.org/10.1111/jiec.13176>
- Carty, T., Kowalzig, J., Zagema, B., 2020. Climate Finance Shadow Report 2020: Assessing progress towards the \$100 billion commitment. OXFAM.
- CBS, 2021. Monitor Brede Welvaart & de Sustainable Development Goals 2021. CBS.
- CEDAW, 2005. Consideration of reports submitted by States parties under article 18 of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, CEDAW/C/NLD/4.
- Chaumont, S., Charalampidis, I., Demkova, D., Ouziaux, S., Fragkos, P., Melgar, F., Mouffe, M., Naffah, E., 2021. ASSET study on collection of gender-disaggregated data on the employment and participation of women and men in the energy sector. Publications Office of the European Union, LU.
- Clancy, J., Franceschelli, N., Sanz, M., Daskalova, V., Feenstra, M., 2018. Gender perspective on access to energy in the EU. Publications Office of the European Union, LU.
- COP21, 2015. Paris Agreement.
- Creusen, A., Feenstra, M., 2021a. Meerjarenbeleidsplan Stichting 75inQ 2022-2024.
- Creusen, A., Feenstra, M., 2021b. Jaarplan 2022 Stichting 75inQ.
- De Rechtspraak, 2019. ECLI:NL:HR:2019:2006, Hoge Raad, 19/00135.
- Díaz, S., Settele, J., Brondizio, E.S., 2019. Summary for policymakers of the global assessment report on biodiversity and ecosystem services. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3553579> Engström, L. (2017) Report on on women, gender equality and climate justice. A8-0403/2017. European Parliament, p. 28.

- Ehnert, F., 2019. Climate Policy in Denmark, Germany, Estonia and Poland. Edward Elgar Publishing.
- Endres, D., DuPont, M., 2016. Rhetoric, Climate Change, and Social Justice: An Interview with Dr. Danielle Endres. Climate Change and Social Justice Climate Change and Social Justice. Equileap, 2021. GENDER EQUALITY IN THE NETHERLANDS. Equileap.
- Europa Decentraal, 2021. Energie-efficiëntie - Europa decentraal. URL <https://europadecentraal.nl/onderwerp/klimaat/energie/energie-efficientie/>
- European Commission, 2020. VERORDENING VAN HET EUROPEES PARLEMENT EN DE RAAD tot vaststelling van een kader voor de totstandbrenging van klimaatneutraliteit en tot wijziging van Verordening (EU) 2018/1999 (Europese klimaatwet), 2020/0036(COD).
- European Commission, 2017. Clean energy for all Europeans package. Energy - Eur. Comm.
- European Parliament (2018) Resolutie van het Europees Parlement van 16 januari 2018 over vrouwen, gendergelijkheid en klimaatrechtvaardigheid (2017/2086(INI)).
- Feenstra, M., 2021. Gender just energy policy: engendering the energy transition in Europe (PhD). University of Twente, Enschede, The Netherlands. <https://doi.org/10.3990/1.9789036551960>
- Feenstra, M., Clancy, J., 2019. Women, gender equality and the energy transition in the EU. Publications Office of the European Union, LU.
- Feenstra, M., Creusen, A., 2021. Rapportage Vrouwen in de Energietransitie (Rapportage). Topsector Energie.
- Feenstra, M., Middlemiss, L., Hesselman, M., Straver, K., Tirado Herrero, S., 2021. Humanising the Energy Transition: Towards a National Policy on Energy Poverty in the Netherlands. Front. Sustain. Cities 3, 645624. <https://doi.org/10.3389/frsc.2021.645624>
- Feenstra, M., Özerol, G., 2021. Energy justice as a search light for gender-energy nexus: Towards a conceptual framework. Renew. Sustain. Energy Rev. 138, 110668. <https://doi.org/10.1016/j.rser.2020.110668>
- Fletcher, A., 2017. “Maybe Tomorrow Will Be Better”: Gender and Farm Work in a Changing Climate. pp. 185–198. <https://doi.org/10.4324/9781315407906-12>
- Fraune, C., 2015. Gender matters: Women, renewable energy, and citizen participation in Germany. Energy Res. Soc. Sci. 7, 55–65. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2015.02.005>
- Gaffney, C., Lennon, B., 2017. Intersectional Analysis of Perceptions and Attitudes Towards Energy Technologies.
- Global Witness, 2021. LAST LINE OF DEFENCE.
- Greenberg, C., 2021. Carbon offsets are a scam. Greenpeace Int. URL <https://www.greenpeace.org/international/story/50689/carbon-offsets-net-zero-greenwashingscam>
- Habtezion, S., 2013. Gender and climate finance. UNDP.
- Heidegger, P., Lharaig, N., Wiese, K., 2021. Why the European Green Deal needs ecofeminism. WECF.
- Hobster, J., 2021. Waarom de klimaattransitie geen technologische maar een morele uitdaging is. Groene Amsterdammer.
- Hunt, V., Layton, D., Prince, S., 2015. Diversity matters. McKinsey&Company.
- Hunt, V., Prince, S., Dixon-Fyle, S., Yee, L., 2018. Delivering through Diversity.
- Institute for Advanced Sustainability Studies, n.d. Air Pollution and Climate Change <https://www.iass-potsdam.de/en/output/dossiers/air-pollution-and-climate-change>

- IRENA, 2019. RENEWABLE ENERGY: A GENDER PERSPECTIVE (No. 978-92-9260-098-3). IRENA, Abu Dhabi.
- Jongen, E., Merens, A., 2019. Vrouwen aan de top. CPB.
- Kabinetformatie, B.W., 2021. Coalitieakkoord “Omzien naar elkaar, vooruitkijken naar de toekomst” - Publicatie - Kabinetformatie. URL <https://www.kabinetformatie2021.nl/documenten/publicaties/2021/12/15/coalitieakkoordomzien-naar-elkaar-vooruitkijken-naar-de-toekomst>
- Karen, M., 2021. Chapter 2 | Gender in the global climate governance regime: A day late and a dollar short?, in: Gender, Intersectionality and Climate Institutions in Industrialised States. Routledge: Taylor & Francis Group, p. 17.
- Kartha, S., Kemp-Benedict, E., Ghosh, E., Nazareth, A., Gore, T., 2020. The Carbon Inequality Era: An assessment of the global distribution of consumption emissions among individuals from 1990 to 2015 and beyond. Oxfam, Stockholm Environment Institute. <https://doi.org/10.21201/2020.6492>
- Keim, M., Cerney, P., 2021. European Mobility Atlas 2021: Facts and Figures about Transport and Mobility in Europe. Heinrich-Böll-Stiftung European Union, Brussels.
- Kluzenaar, de, Y., Carabain, C., Steenbekkers, A., 2020. Klimaatbeleid en de samenleving - Publicatie - Sociaal en Cultureel Planbureau (publicatie). Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. <https://doi.org/10/12/klimaatbeleid-en-de-samenleving>
- Kluzenaar, de, Y., Paulette, F., 2021. Klimaataanpak: toekomstbepalende keuzes voor onze samenleving - Publicatie - Sociaal en Cultureel Planbureau (publicatie). Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.
- Kottari, M., 2021. One-on-one with Dr Maria Kottari | LinkedIn.
- Kruit, K., van Berkel, P., Dehens, J., 2021. Energiearmoede in de warmtetransitie. CE Delft, Delft.
- Kwauk, C., Cooke, J., Hara, E., Pegram, J., 2019. Girls’ education in climate strategies Opportunities for improved policy and enhanced action in Nationally Determined Contributions.
- Łapniewska, Z., 2019. Energy, equality and sustainability? European electricity cooperatives from a gender perspective. Energy Res. Soc. Sci. 57, 101247. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2019.101247>
- Lecompte, M.C., Juan Pablo, B.S., 2017. Transport systems and their impact on gender equity. Transp. Res. Procedia 25, 4245–4257. <https://doi.org/10.1016/j.trpro.2017.05.230>
- Litjens, E. (2020) ‘Gender en klimaatverandering’, January.
- Lorek, S., Gran, C., Lavorel, C., 2021. Equitable 1.5-Degree Lifestyles – How socially fair policies can support the implementation of the European Green Deal. ZOE institute.
- Lory, G., 2021. Should transportation subsidies take into account gender inequality? euronews.
- Lückenrath, M., 2021. Dutch Female Board Index 2020. TIAS, Tilburg.
- Masson-Delmotte, V., Pörtner, H.-O., Skea, J., Zhai, P., Roberts, D., Shukla, P.R., Pirani, A., Pidcock, R., Chen, Y., Lonnoy, E., Moufouma-Okia, W., Péan, C., Connors, S., Matthews, J.B.R., Zhou, X., Gomis, M.I., Maycock, T., Tignor, M., Waterfield, T., 2018a. An IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1.5°C above pre-industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty. IPCC.
- Masson-Delmotte, V., Zhai, P., Pirani, A., Connors, S., 2021a. IPCC, 2021: Summary for Policymakers, in: Climate Change 2021: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change, Intergovernmental Panel on Climate Change. IPCC, Switzerland.

- Masson-Delmotte, V., Zhai, P., Pirani, A., Connors, S., Péan, C., 2021b. Climate Change 2021: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change (Sixth assessment report). IPCC.
- Masson-Delmotte, V., Zhai, P., Pörtner, H.-O., Roberts, D., Skea, J., Shukla, A., 2018b. PCC, 2018: Summary for Policymakers, in: Global Warming of 1.5°C. An IPCC Special Report on the Impacts of Global Warming of 1.5°C above Pre-Industrial Levels and Related Global Greenhouse Gas Emission Pathways, in the Context of Strengthening the Global Response to the Threat of Climate Change, Sustainable Development, and Efforts to Eradicate Poverty. IPCC.
- Mbow, C., Rosenzweig, C., Barioni, L., 2019. Chapter 5: Food Security — Special Report on Climate Change and Land, in: Climate Change and Land: An IPCC Special Report on Climate Change, Desertification, Land Degradation, Sustainable Land Management, Food Security, and Greenhouse Gas Fluxes in Terrestrial Ecosystems. IPCC.
- Morrow, M., 2020. To solve the climate crisis, women must own more of the world's land. Clim.-XChange.
- Milieudefensie, n.d. Hoe vervuild is de lucht in mijn straat? [WWW Document]. Milieudefensie. URL <https://milieudefensie.nl/recht-op-gezonde-lucht/hoe-vervuild-is-de-lucht-in-mijn-straat>
- Min OCW, 2020. Wijziging van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek in verband met het evenwichtiger maken van de verhouding tussen het aantal mannen en vrouwen in het bestuur en de raad van commissarissen van grote naamloze en besloten vennootschappen.
- MinBZK, 2021a. Consultatie Besluit rapportage man-vrouwverhouding in het bestuursverslag van grote vennootschappen.
- MinBZK, 2021b. Vaststellingsbesluit nadere voorschriften inhoud bestuursverslag.
- Mintell, P., 2018. UK women try to live more ethically than men. Mintel.
- NJCM (2021) 'VN-Mensenrechtenraad erkent schoon, gezond en duurzaam milieu als fundamenteel mensenrecht', NJCM, 12 October. Available at: <https://njcm.nl/actueel/vn-mensenrechtenraaderkent-schoon-gezond-en-duurzaam-milieu-als-fundamenteel-mensenrecht/>
- NOS, 2021. Klimaat, kinderopvang, hoger minimumloon: de plannen uit coalitieakkoord. NOS.
- OECD, 2020. Session 5: Gender-specific consumption patterns, behavioural insights and circular economy, in: Mainstreaming Gender and Empowering Women for Environmental Sustainability. OECD, Paris.
- Osman-Elasha, B., 2021. Women...In The Shadow of Climate Change. U. N.
- OXFAM, 2021. In 2030 overschrijden de CO2-emissies van rijkste 1% 30 keer de grens van 1,5°C. ANP Support.
- OXFAM, 2020. CO2-uitstoot rijkste 1 % is meer dan het dubbele van uitstoot armste helft wereldbevolking.
- Patterson, K., Jameel, Y., Mehra, M., Patrone, C., 2021. Girls' Education and Family Planning: Essential Components of Climate Adaptation and Resilience. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.22680.32003>
- Perez, C.C., 2019. Invisible Women: Data Bias in a World Designed for Men, First Printing edition. ed. Abrams Press, New York.
- Pouwels, B., van den Brink, M., 2021. Bedrijvenmonitor Topvrouwen 2020 Zonder wet geen voortgang. Commissie Monitoring Topvrouwen, Nijmegen.
- REScoop.EU, 2021. Gender Power - REScoop. URL <https://www.rescoop.eu/gender-power>
- Richards, J.-A., 2018. Climate and Gender Justice. Rosa-Luxemburg-Stiftung.
- Ritchie, H., Roser, M., 2021. Forests and Deforestation. Our World Data.

- Ruel, M.T., Brouwer, I.D., 2021. Transforming food systems to achieve healthy diets for all. International Food Policy Research Institute, Washington, DC. https://doi.org/10.2499/9780896293991_03
- Schakenbos, J., 2021. Wetsvoorstel aangenomen: evenwichtigheid in de (sub)top van grote bedrijven.
- Staten-Generaal, T.K. der, 2019. Internationale klimaatafspraken; Brief regering; Verwachtingen klimaatconferentie COP25 te Madrid.
- Straver, K., Mulder, P., Middlemiss, L., Hesselman, M., Feenstra, M., Herrero, S.T., 2020. Energiearmoede en de energietransitie.
- The Economist, 2021. India's toxic air is its most immediate environmental problem. The Economist.
- UN, 2021. Nationally determined contributions under the Paris Agreement. United Nations, Glasgow.
- UN, 2021. ANNEX 4 TO OPG: GENDER POLICY AND GENDER ACTION PLAN.
- UN, 2019a. The Gender Action Plan | UNFCCC.
- UN, 2019b. The Enhanced Lima Work Programme on Gender | UNFCCC <https://unfccc.int/topics/gender/workstreams/the-enhanced-lima-work-programme-on-gender>
- UN, 2019c. Global Sustainable Development Report 2019: The Future is Now – Science for Achieving Sustainable Development. United Nations, New York.
- UN (Ed.), 1996. Report of the Fourth World Conference on Women: Beijing, 4 - 15 September 1995. Presented at the World Conference on Women, New York.
- UN Women, n.d. Gender Equality Glossary <https://trainingcentre.unwomen.org/mod/glossary/>
- UNDP (Ed.), 2008. Resource guide on gender and climate change, First edition. ed. United Nations Development Programme, New York.
- UNEP, U., 2019. Gender and environment statistics: unlocking information for action and measuring the SDGs.
- UNFCCC, 2021. Introduction to Climate Finance | UNFCCC. URL <https://unfccc.int/topics/climatefinance/the-big-picture/introduction-to-climate-finance>
- UNFCCC, 2020. Gender and Climate Change Finance | UNFCCC <https://unfccc.int/topics/gender/gender-and-unfccc-topics/gender-and-climate-change-finance>
- UNFCCC, 2005. Tables of the common reporting format for land use, land-use change and forestry, FCCC/CP/2005/5/Add.2.
- UNFCCC, 1997. Kyoto Protocol.
- UNHCR, 2021. Climate change and disaster displacement [WWW Document]. UNHCR. URL <https://www.unhcr.org/climate-change-and-disasters.html> van den Brakel, M., Portegijs, W., Hermans, B., 2020. Emancipatiemonitor 2020.
- Van Drie, E., Bergsma, L., 2021. Marjan Minnesma wandelend naar COP26: "Die hele we-hebben-nog-30jaar-mentaliteit is niet goed genoeg." Klimaatweb. URL <https://klimaatweb.nl/nieuws/marjanminnesma-wandelend-naar-cop26-die-hele-we-hebben-nog-30-jaar-mentaliteit-is-niet-goedgenoeg/>
- Walsh, L., 2017. Understanding the rhetoric of climate science debates. WIREs Clim. Change 8, e452. <https://doi.org/10.1002/wcc.452>
- Weterings, A., Ivanova, O., Diodato, D., 2018. Effecten van de energietransitie op de regionale arbeidsmarkt – een quickscan (No. 3006). Planbureau voor de Leefomgeving, Den Haag.
- WHO, n.d. Air pollution <https://www.who.int/westernpacific/health-topics/airpollution>
- Wildschut, A., Douma, A., 2021. Onlosmakelijk verbonden; gendergelijkheid, klimaat en biodiversiteit. WECF.

Winkler, K., Fuchs, R., Rounsevell, M., Herold, M., 2021. Global land use changes are four times greater than previously estimated. Nat. Commun. 12, 2501. <https://doi.org/10.1038/s41467-021-22702-2>

Zonnepanelen-info, 2020. Helpt Nederlanders milieubewuster dan partner. Zonnepanelen-Infonl. URL <https://www.zonnepanelen-info.nl/nieuws/helpt-nederlanders-milieubewuster-dan-partner/>